

z inwentaryzacji konserwatorskich. Obecnie w Szydłowie dominuje zabudowa murowana. Spośród opisywanych przez autora budynków zachowało się zaledwie kilka XVIII- i XIX-wiecznych chałup oraz jedna obora. Opracowanie dotyczy więc zabudowań w większości już nieistniejących. Być może za kilkadziesiąt lat zebrany tu materiał będzie jedynym źródłem informacji na temat drewnianej zabudowy w Szydłowie. Niestety,

mimo iż praca wydana została w formie elektronicznej, to na tym kończy się jej nowatorstwo. Chociaż całość jest bogata treściowo, grafika pozostawia wiele do życzenia. Jest to klasyczne opracowanie książkowe, ze stroną tytułową, spisem treści, podziałem na strony i zakończeniem. Aż chce się wydrukować, zszyć i dopiero wtedy przeczytać.

Tak więc dostaliśmy do ręki dwie płyty CD – współczesne

nośniki wiedzy. Jedną przygotowaną w sposób profesjonalny pod względem graficznym, drugą – pod kątem merytorycznym. Jednak najważniejsze jest to, że obie są próbą poszerzenia kręgu osób zainteresowanych tematyką budownictwa drewnianego. W dzisiejszych czasach, kiedy elektronika jest na każdym kroku, biblioteka zaś staje się miejscem odwiedzanym coraz rzadziej, takie inicjatywy godne są pochwały i polecenia.

MONUMENTS OF WOODEN ARCHITECTURE IN THE VOIVODESHIP IN PODLASIE (CD) WOODEN ARCHITECTURE IN SZYDŁÓW (CD)

The CD entitled “Monuments of Wooden Architecture in the Voivodeship in Podlasie” is a combination of newest visual techniques and concrete knowledge, supplemented with photographs of architectural objects and ethnic music. The authors of

the texts and photographs are the staff members of the Regional Center for the Study and Documentation of Historical Monuments in Białystok.

The prime topic of “Wooden Architecture in Szydłów”, a study by Edward Traczyński transferred

onto a CD, is the traditional architecture of Szydłów and, in particular, residential and farm buildings. The supplementary photographs from the 1970s and contemporary, make it possible to compare changes in the state of the preservation of local wooden architecture.

Ewa Popławska-Bukała

konserwator zabytkoznawca

Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków

ZIELONY URSYNÓW, SENTYMENTALNE BIELANY

Aleksander Mann, „Dziedzictwo zielony świat Ursynowa”, Wyd. Archidiecezji Warszawskiej, Warszawa 2004, 118 s., 23 il. kolor., 2 plany, format 29,5 x 39,3 cm

Jarosław Zieliński, „Bielany. Przewodnik historyczno-sentymentalny”, Warszawa 2003, Wyd. Urząd Dzielnicy Bielany m.st. Warszawy, 212 s., il. kolor., plany, format 15 x 25,5 cm

W ostatnich latach odnotować można wiele działań lokalnych władz samorządowych, państwowych czy kościelnych, promujących bogactwo naszego dziedzictwa kulturowego. Wydobyta z zapomnienia historia poszczególnych regionów Polski łączy współczesnych mieszkańców

miast czy wsi z ich lokalną przeszłością, pozwala na identyfikację ze swoją „małą ojczyzną”. Prezentowanie dziejów zabytków czy miejscowej tradycji odbywa się w różnoraki sposób, m.in. poprzez radio, telewizję, pozycje wydawnicze (tradycyjne przewodniki, atlasy, albumy) lub przy

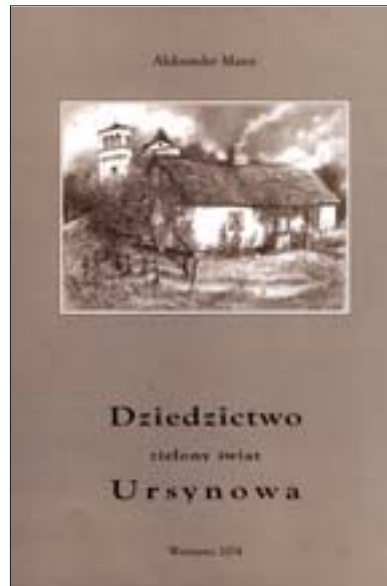
wykorzystaniu nowych mediów (internetowy projekt „Miasta w dokumencie archiwalnym”, dostępny w portalu Polska.pl). W możliwie atrakcyjnej formie, w sposób zachęcający i zrozumiały dla każdego, mają one nie tylko przybliżyć historię danego regionu, ale i reklamować go tak,

aby w niedalekiej przyszłości stał się źródłem dochodów miasta czy gminy. Oczywiście takiemu spojrzeniu, traktującemu krajobraz kulturowy jak produkt turystyczny należy przeciwstawić inne, o szerszym zakresie. Świadomość historii, tego co odziedziczyliśmy po naszych przodkach, pozwala nie tylko zrozumieć konieczność ochrony dóbr materialnych czy wartości niematerialnych, ale przyczynia się do wzbogacenia naszej wrażliwości estetycznej, budzi szacunek dla piękna otaczającej przyrody, a w końcu jest też inspiracją twórczą dla całych pokoleń. Wydaje się, że przede wszystkim te właśnie aspekty przyświecały autorom i wydawcom dwóch pozycji, które ukazały się ostatnio w Warszawie. Są to: „Dziedzictwo zielony świat Ursynowa” Aleksandra Manna oraz „Bielany. Przewodnik historyczno-sentymentalny” Jarosława Zielińskiego.

Te dwie pozycje wydawnicze, zupełnie różne w treści i charakterze, łączy jedno: zbiór wspomnień rdzennych mieszkańców omawianych dzielnic. Rodzinne pamiątkowe zdjęcia oraz refleksje mieszkających tam ludzi, dotyczące nie tylko przeszłości, ale i teraźniejszości, nadają tym publikacjom sentymentalny charakter. Niejednokrotnie wywołują doznania emocjonalne, wywierają silne wrażenie i dostarczają wzruszeń estetycznych. Są też niezwykle cenne z innego powodu: takich zdjęć czy wspomnień nie znajdziemy gdzie indziej, w innych opracowaniach.

„Dziedzictwo zielony świat Ursynowa” Aleksandra Manna jest publikacją, która przyjęła formę teki rysunków opatrzonych barwnym komentarzem, utrwalającym relikty dawnego Ursynowa i przyległych do niego terenów (sięgających od Potoku Służewieckiego aż po Las Kabacki, obejmujących też działki przy ul. Puławskiej oraz Grabów, Krasnowolę i Pyry).

Autor należy do niewielkiego grona osób zafascynowanych historią i kulturą tej części Warszawy, z pasją oddających się rysowaniu. Jest to już druga jego praca o podobnym charakterze. Pierwsza poświęcona była warszawskiej Woli.

Publikację poprzedza krótkie słowo wstępne pani Liji Skalskiej-Mieczek z Muzeum Narodowego w Warszawie oraz wstęp napisany przez samego autora. O swoim albumie pisze on tak: *Dziwne jest to wydawnictwo. [...] Czym nie jest – monografią, podręcznikiem do przyrody i [...] pamiętnikiem. Znajdziesz tu wiele ilustracji pokazujących zabytki tej ziemi, które obejrzeć może każdy sam. Są tu ilustracje przywołane z mało dostępnych źródeł ikonograficznych. Ale – są też ilustracje obiektów, po których nie pozostał żaden materialny ślad. Pozostały tylko w pamięci mieszkańców i to dzięki temu udało się je odtworzyć. I tylko tu pozostaje po nich świadectwo ich istnienia, ich dziejów...*

Publikacja zawiera 22 przeznaczone do oprawy rysunki (w owalnym lub prostokątnym passe-partout), które cechuje

nostalgiczny nastrój uzyskany za pomocą miękkiego modelunku i łagodnych przejść światłocienia. Podobnie melancholijne, specyficzne w tonie są towarzyszące rysunkom teksty, wskazujące na literackie zdolności autora, a także na jego zamiłowania przyrodnicze. Osobliwociom ursynowskiej natury poświęcił bowiem bardzo dużo miejsca. Opisuje kilka zupełnie dziewiczych miejsc pod Skarpą Warszawską i w Lesie Kabackim. Osiedlom mieszkaniowym z wielkiej płyty, a także tym powstającym w latach ostatnich (nie zawsze estetycznym, na ogół bezplanowym) przeciwstawia naturalny, sielski krajobraz, tradycyjnie ukształtowane i zanikające już budownictwo: drewniane chałupy, spichlerze, całe gospodarstwa (rys. V, VI, VII, VIII, X, XI).

W swojej publikacji A. Mann wielokrotnie powraca do opisów dawnego podmiejskiego założenia Juliana Ursyna Niemcewicza, od którego przydomka rodowego dzielnica ta zyskała swoją nazwę. Jak sam pisze, *każda z ilustracji jest pretekstem do opowiadania o tym, który z pałacików ursynowskich jest Ursyna Juliana Niemcewicza, a czyj nigdy [jego] domem nie był.*

Publikacja zawiera wspomnienia kilkunastu dawnych mieszkańców Ursynowa, zebrane w odrębnym zeszycie pt. „Pamięć”. Dzięki nim poznajemy codzienne życie wielu rodzin, ich pracę, radości i zmartwienia, także te związane z powojennymi wywłaszczeniami w latach 70. ostatniego stulecia, związanymi z budową nowych osiedli. Autor, zdając sobie sprawę z tego, jak wiele jest jeszcze do zrobienia, do spisania dla przyszłych pokoleń i zachowania przed zapomnieniem, zapowiada kontynuację pracy. Pragnie założyć archiwum losów najdawniejszych mieszkańców Ursynowa. Całość zamykają dwa załączniki w postaci odręcznych planów Ursynowa z legendami, spis treści i bibliografia.

A. Mann w publikacji – nożącej cechy albumu – nie zamieścił monograficznych opisów historycznych obiektów. Celowo nie uporządkował też swoich rozważań, które pozbawił zarówno chronologii, jak i topografii. Ten zamierzony efekt może niestety stanowić pewien mankament tej pozycji. Nie zawsze całkowicie jasne są np. sformułowania i oznaczenia na mapie dołączonej do całości dotyczące dworu de Maisonneuve'a, należącego potem do S.K. Potockiego, później przekształconego w pałac dla J. Niemcewicza, a następnie przejętego przez rodzinę Krasieńskich i ponownie przebudowanego. W publikacji znajdujemy też wiele powtórzeń, gawędziarskich opowieści, jak ta o pająkach nad jeziora Zgorzała. Niewątpliwie czynią one tekst atrakcyjniejszym, barwniejszym, ale mają i swoje złe strony. Podane w nadmiernej ilości są męczące i mogą razić niektórych czytelników.

„Dziedzictwo zielony świat Ursynowa” nie jest publikacją o charakterze naukowym. To pozycja popularnonaukowa, w której miejscami miesza się fikcja z historią i współczesnością.

Drobne zastrzeżenia, oprócz powyższych, dotyczą błędów redakcyjnych, wynikających zapewne z niewystarczającej korekty. W pełni zadowala natomiast strona graficzna albumu, wydane starannie na kredowym papierze.

Druga z omawianych publikacji powstała w następstwie konkursu na przewodnik zorganizowanego w 1999 r. przez Wydział Kultury ówczesnej gminy Warszawa-Bielany. Zawiera nadesłane prace konkursowe, zweryfikowane i zebrane w jedną całość oraz odpowiednio uzupełnione brakującymi relacjami i opisami niektórych obszarów dzielnicy. *Łączy cechy podręcznika historii Bielania, klasycznego przewodnika turystycznego, informatora oraz zbioru wspomnień i esejów* – jak czytamy w przedmowie.

Autorem tekstu głównego jest Jarosław Zieliński – twórca wielu opracowań warszawianistycznych, w tym „Atlasu dawnej architektury Warszawy”. O prehistorii pisze archeolog Jerzy Głosik, a o militariach m.in. Krystyna Kołodziejska i Waldemar Mozer. Nie sposób wymienić tu wszystkich pozostałych nazwisk osób związanych z tym wydawnictwem. Autor wykorzystuje bowiem ustne przekazy i fragmenty tekstów wielu mieszkańców Bielania oraz cytuje rozmaite opracowania. W przeciwieństwie do Aleksandra Manna, którego album omówiono powyżej, Jarosław Zieliński stara się nie umieszczać w swojej publikacji relacji, które dotyczą tych samych terenów i dublują się.

W przewodniku, zaraz po krótkim wstępie burmistrza dzielnicy Cezarego Pomarańskiego, przedmowie redakcji i słowie o autorach, znajdujemy zwięzłe informacje o położeniu i świecie przyrody Bielania oraz historię dzielnicy od czasów najdawniejszych aż po dzień dzisiejszy. Podkreślona została tu rola kompleksów zielonych (Kampinoskiego Parku Narodowego czy

Lasku Bielańskiego) jako czynników ważnych dla rekreacji i odpoczynku, a również atrakcyjnych dla turystów.

Autor szerzej omawia okres międzywojenny, w tym kolejne realizacje osiedli mieszkaniowych, zainicjowane przez Spółdzielnię Zdobycz Robotnicza. Następnie prezentuje: „Bielany na dawnych planach i mapach”, „Historyczne założenia przestrzenne, wsie, osady i osiedla” (ten ostatni rozdział wzbogacony został, tak jak część historyczna, cytatami z prac monograficznych, impresjami literackimi i wypowiedziami mieszkańców) oraz „Zabytki”.

Część poświęcona architekturze dzielnicy została zaprezentowana w formie katalogu. Autor uświadamia czytelnikom wartości urbanistyczne, artystyczne i architektoniczne osiedli, zespołów sakralnych, budynków użyteczności publicznej i poszczególnych obiektów mieszkalnych. Wskazuje na te elementy, które obok walorów krajobrazowych winny być powszechnie cenione. Dokonuje analizy i wartościowania zabytków, odpowiednio je klasyfikując. Czterema gwiazdkami podkreśla obiekty znaczące w skali kraju, zwykle znajdujące się w rejestrze zabytków lub pod ochroną konserwatorską, trzema – obiekty ważne dla miasta. Odpowiednio niższą kategorią oznacza zabytki znaczące w skali lokalnej lub te, które odgrywają rolę przestrzenną, ale pozbawione są innych wartości – co oczywiście może wzbudzać pewne kontrowersje. Ocenie poddana jest również architektura końca zeszłego stulecia, reprezentowana przez nieliczne w tej dzielnicy biurowce, kościoły itd.

Na prezentowaną pracę składają się ponadto rozdziały pt. „Pomniki i tablice pamiątkowe”, „Patroni bielańskich ulic”, „Trasy wycieczkowe” (trzy trasy dla rowerzystów, piechurów, miłośników przyrody i zabytków, z mapami i komentarzem), „Ścieżki

rowerowe” oraz „Najważniejsze adresy i telefony dla wycieczkowiczów”. Całość zamykają: „Kuferek różności”, wybrana literatura, spis treści. W „Kufierku” znajdujemy m.in. obszernie fragmenty dwóch tekstów wyróżnionych w konkursie „Gazety Wyborczej” na magiczne miejsce w Warszawie, ogłoszonym w 1999 r. Wypada żałować, że przewodnika nie zaopatrzone jeszcze w indeks nazwisk, indeks rzeczowo-tematyczny i spis ilustracji.

Publikacja wyróżnia się ogromną liczbą planów i fotografii – pamiątkowych, dokumentacyjnych, tych z rodzinnych albumów i tych zaczerpniętych z rozmaitych opracowań monograficznych. Wśród nich na uwagę zasługują prace Adolfa Duszka, którego autor przewodnika nazywa bielańskim Bułhakiem (Jan Bułhak był znanym fotografikiem i pedagogiem, wykonał tysiące zdjęć przedwojennej i powojennej stolicy).

Należy stwierdzić, że „Bielany. Przewodnik historyczno-

-sentymentalny” to opracowanie o imponującym zasobie informacji. Niemniej wydaje się, że zebrany w nim materiał został nie tylko nierównomiernie rozłożony, ale także niewyczerpany. Czuje się niedosyt pewnych wiadomości, z czego zdaje sobie sprawę sam autor. Podobnie jak Aleksander Mann, jest skłonny do uzupełnień, jak też ewentualnych sprostowań. Ma nadzieję wykorzystać w przyszłości uwagi i nowe wiadomości m.in. od tych przedwojennych mieszkańców Bielany, do których nie udało się wcześniej dotrzeć.

Podsumowując, należy stwierdzić, że omówione pozycje wydawnicze stanowią ciekawe i cenne publikacje, przeznaczone przede wszystkim dla mieszkańców prezentowanych regionów Warszawy. Cieszą się wśród nich ogromnym zainteresowaniem. Przyjęte z dużą życzliwością, chociaż nie bez zarzutów, świadczą również o potrzebie istnienia takich właśnie sentymentalnych przewodników.

Adresatem zaprezentowanych prac mogą być także wszyscy warszawiacy oraz turyści odwiedzający stolicę. Nostalgiczne refleksje nad światem odchodzącym w przeszłość potrzebne są do zrozumienia sensu życia w ogóle. Są wyjątkową wartością samą w sobie. Społeczna świadomość historii, swoich korzeni, identyfikowanie się ze swoją „małą ojczyzną” – to także czynniki potrzebne do właściwej ochrony naszego dziedzictwa kulturowego.

Omówione publikacje miały zachęcać do głębszego poznania własnych dziejów, do kształtowania lokalnej tożsamości. W moim przekonaniu cel ten został osiągnięty.

Na koniec raz jeszcze warto podkreślić, że wydanie tych pozycji było możliwe dzięki staraniom i środkom finansowym byłych Urzędów Gmin oraz w przypadku publikacji o Ursynowie także Archidiecezji Warszawskiej, proboszcza miejscowej parafii – księdza Tadeusza Wojdata i samych mieszkańców dzielnicy.

GREEN URSYNÓW, SENTIMENTAL BIELANY

Last year witnessed the appearance of two publications promoting our cultural heritage and addressed predominantly to the residents of Warsaw and visitors to the capital. The books in question include “Dziedzictwo zielony Świat Ursynowa” (The Legacy of the Green World of Ursynów) by Aleksander Mann and “Bielany. Przewodnik historyczno-sentymentalny” (Bielany. A Historical-Sentimental Guidebook) by Jarosław Zieliński. The joint feature shared by the two guides, representing a totally different character and content, consists of a collection of reminiscences by the residents of the titular districts of Warsaw. Family souvenir photo-

graphs or reflections pertaining not only to the past but also to the present grant the two books a sentimental hue. “Dziedzictwo zielony Świat Ursynowa” is a popular scientific publication which commemorates old Ursynów and adjoining terrains (spanning from Potok Służewiecki to Las Kaback, and encompassing lots in Puławska Street as well as Grabów, Krasnowola and Pyry) by assuming the form of a portfolio of drawings accompanied by lively commentaries. “Bielany. Przewodnik historyczno-sentymentalny” is the outcome of a competition for a guidebook organised in 1999 by the Department of Culture of the then Warsaw-Bielany commune,

and contains verified and collected competition entries, suitably supplemented with missing accounts and descriptions of some of the regions of the district. This publication combines the features of a guidebook to the history of Bielany, a classical tourist guide, an information brochure, and a collection of recollections and essays. Both titles were issued thanks to the efforts and financial support of former commune boards; the guidebook dealing with Ursynów was additionally endorsed by the Warsaw Archdiocese, Rev. Tadeusz Wojdat, the local parish priest, and the residents themselves.